

Gilla och hjälp naturen

Lärande som är viktigt och på riktigt.



30 aktiviteter att genomföra tillsammans med barn och unga.



Naturskyddsföreningen

Innehållsförteckning

1	Inventera skolgården eller närområdet med naturglasögon	4
2	Ordna en tipspromenad	5
3	Byt växter och frön	6
4	Släck törsten	7
5	Skapa en äng	7
6	Samla fröer	9
7	Fixa en kompost utomhus för växtrester	10
8	Levande död ved	10
9	Skapa en naturstig	11
10	Odla en kryddträdgård	12
11	Hjälp grodor på väg	13
12	Tillverka en fröbomb	13
13	Skylta för naturen	14
14	Städa stranden	14
15	Bygg en barnkammare för bin	15
16	Skapa en sandbädd för vilda bin	16
17	Fixa en fettstubbe	17
18	Bygg en mesklocka	17
19	Fixa fågelmatning	18
20	Snickra en hasselmusholk	18
21	Fixa en fladdermusholk	19
22	Bygg fågelholkar	19
23	Bygg en ekorrholk	20
24	Fixa en restaurang för fjärilar	20
25	Skapa en buffé åt pollinatörer	21
26	Bygg en vinterbostad åt fjärilar	22
27	Bygg faunadepåer	22
28	Kratta alger	23
29	Anlägg en damm	24
30	Bli fauna- eller floraväktare	25
	Extra! Ett år med en gren	26

Alla kan göra något för den biologiska mångfalden!

Här har vi samlat 30 tips på aktiviteter för att gynna vilda djur och växter. Aktiviteterna är lämpliga att genomföra med barn och unga i alla åldrar. De fungerar att genomföra under lektionstid, som grupparbete, i projektform eller under ett tema. Inspiration till roliga lektionsupplägg och redovisningsformer finner ni i slutet på katalogen.

Svårighetsgrad:

Svårighetsgraden är varierande, enklare tips presenteras först.

Varför?

Efter varje aktivitet finns en enklare förklaring till varför den gynnar vilda djur eller växter.

När?

Till varje tips finns en markering som visar under vilken årstid insatsen passar bäst att utföra.

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Agera i närmiljön! Ta reda på om det finns något hotat naturområde eller artfattigt grönområde i närheten där insatserna kan göra störst nytta. Kontakta till exempel Fältbiologerna, din lokala Naturskyddsförening eller kommunekologen och fråga.

Tips! Låt elevernas insatser få uppmärksamhet! Kontakta exempelvis lokaltidningen, kommunen eller andra lokala aktörer i samband med elevernas insatser. Att hjälpa djur och natur engagerar!



30 aktiviteter att genomföra med barn och unga

1. Inventera skolgården eller närområdet med naturglasögon

VÅR

SOMMAR

HÖST

Vad finns det för djur och växter i närheten av skolan? Ta med kikare, lupp/förstoringsglas och böcker om svenska växter och djur och se vilka arter som kan hittas. Gör till exempel en inventering på våren och en precis innan eller efter sommarlovet. Upprepa helst inventeringen varje år och jämför resultaten. Resultaten blir extra intressanta att följa om det dessutom görs insatser på skolgården för att locka dit fler djur. Märks det under kommande års inventeringar? Presentera gärna resultaten för skolan och föräldrarna.

Varför? Det är ett bra sätt att visa på den biologiska mångfald som finns i närheten. Barn brukar vara väldigt duktiga på att hitta djur. Dessutom kan det ge "bevis" på att klassens insatser för naturen på skolgården faktiskt fungerar.



2. Ordna en tipspromenad

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Anordna en egen tipspromenad eller använd Naturskyddsföreningens färdiga tipsrundor. Det är ett roligt sätt att få fler att bry sig om vilda växter och djur. Bjud in andra klasser eller föräldrar att delta. Tipspromenaden kan även fungera som redovisning av andra aktiviteter. Välj gärna frågor som ger insikter om varför naturen är viktig för oss.

Varför? Ju mer man vet om naturen desto mer bryr man sig om att skydda den.

Tips! Dela ut påsar med fröblandningar med bra biblommor till deltagarna som pris.



3. Byt växter och frön

VÅR

HÖST

VINTER

Ordna en växtbytardag i klassen, på skolan eller i kvarteret. Låt eleverna fråga hemma eller om de känner någon som kan dela med sig av fröer, skott eller plantor. Nya växter på skolgården, innergården, balkongen, i parken eller trädgården kan glädja både människor, bin och fjärilar. Förgro fröna tillsammans i klassrummet eller hemma, eller plantera direkt i jorden. Ett tips är att ta hjälp av en koloniträdgårdsförening. De kan ge tips om hur ni lyckas med odlingarna och kan kanske även dela med sig av frön.

Bra växter som humlor och bin gillar är påsklilja, lavendel, ljung och kärleksört. Växter som både människor och bin gillar är äpple, vinbär, krusbär, hallon, smultron och jordgubbar.

Varför? Insekterna minskar i antal. Brist på mat är en av anledningarna. Fler blommande växter ger insekterna mat genom nektar och pollen. Många insekter pollinerar växter som gör att det bildas frön som blir mat till människor och djur. Tänk på att odla olika växtarter som blommar från tidig vår till sen höst.



4. Släck törsten

VÅR

SOMMAR

HÖST

Fixa mer vatten till vilda grannar! Bygg en liten damm eller ett fågelbad för att fånga upp vatten. Sätt ut skålar med stenar som sticker upp ovanför vattenytan som bin och fjärilar kan dricka ur utan att drunkna. Det är speciellt viktigt när det är varmt och torrt. Kom ihåg att fylla på vattnet när behovet är som störst, gärna också under sommarlovet.

Sätt gärna upp en skylt som informerar om klassens insats.

Varför? Bin och humlor jobbar hårt, de kan flyga långt och pollinera 1000 blommor på en dag men de behöver tillgång till vatten. Många insekter och fåglar har svårt att hitta vatten under sommaren om det är långvarig torka. Särskilt i städer rinner regnvatten fort bort från asfalten och ner i dagvattenbrunnar.

5. Skapa en äng

VÅR

SOMMAR

HÖST

Skapa platser för vilda växter, blommor, insekter och smådjur! Enklaste sättet är att låta gräset växa på en del av en gräsmatta. Undersök vilka gräsmatteytor som finns i närområdet som skulle kunna göras om till en blommande äng.

Ett kul sätt är att tillsammans med eleverna leta upp en gräsmatteplätt och bygga ett staket genom att sticka pinnar i marken. Följ sedan vad som händer om inte det inhägnade området klipps. Detta kan även göras på en innergård eller i ett hörn av trädgården. Både estetiskt och roligt.

Fråga kommunen om det finns en lämplig plats som klassen kan få göra om till en äng med plats för blommor och bin.

Gör gärna en skylt som förklarar vad som gjorts.

Fakta: Ängen är en gräsmark där man odlade vinterfoder till djuren. På en äng växer många olika arter som blommor under olika tider, vilket gör att många olika insekter finner mat och ställen att leva på. Ängen slås sent på säsongen efter blomningen och växtmaterialet avlägsnas sedan. Det är viktigt att marken inte tillförs näring.

Varför? Det är ett stort behov av platser som efterliknar vild natur. Idag odlas oftast bara en sorts växt på åkrarna och de har sällan pollen eller nektar som insekterna behöver. Dessutom besprutas många odlingar, vilket gör att många viktiga växter för pollinatörer dör. Flera ängsväxter blir allt mer sällsynta och en äng kan därför vara en insats både för florin och faunan.



6. Samla fröer

VÅR

SOMMAR

HÖST

Det går att köpa fröer i butiker, men många växter kan sås från frön som hittas i naturen – eller i dina grönsaker. Ta frön från tomat, paprika och chili som köps i affären eller fråga någon odlare om de kan dela med sig. Håll utkik efter fina blommor i naturen och ta frön från dem under hösten, läs på hur de bäst ska sås och förvara fröna torrt i till exempel kaffefilter. Alla växter är inte så enkla att lyckas med, men testa till exempel med liten blåklocka, gullviva, prästkrage och rödklöver.

Varför? Pollinatörer har i miljontals år utvecklats tillsammans med växter. De är anpassade till vissa arter som finns i deras livsmiljöer. Genom att hjälpa till att sprida dessa växter gynnas också garanterat insekter i din närhet.



7. Fixa en kompost utomhus för växtrester

VÅR

SOMMAR

HÖST

Komposten är trädgårdens hjärta! Växtrester, gräsklipp och löv blir gratis näringsrik jord igen och mängder av insekter och kryp lever i en kompost. Det passar utmärkt att ha på en skolgård, innergård eller i en trädgård. Tillsammans kan klassen undersöka hur jorden bildas och leta efter arter. Det finns olika sätt att skapa komposter. Ta hjälp av vaktmästare eller annan ansvarig för platsen och undersök vilken variant av kompost som är bäst lämpad. Tänk på att matrester aldrig får slängas i en öppen kompost.

Sätt gärna upp en skylt som informerar om klassens insats.

Fakta: Det finns ritningar att hitta på nätet för att bygga en kompost. Tänk på att det ska vara två fack. När det ena facket är fullt slängs enbart material i det andra medan det första "mognar". Det finns även färdiga kompostbehållare att köpa, men tänk på att de ska vara tåliga och inte torka ur för lätt, alltså ganska täta men det måste komma in syre annars blir det lätt förruttelse i stället för förmultning. Därför kan det vara bra att också röra runt i komposten ibland.

Varför? Komposter är viktiga för många djur. Här kan maskar och småkryp bryta ner löv och växter till jord och i öppna komposter kan till exempel igelkottar gömma sig. Det är också betydligt bättre att använda jord från kompost när du ska odla istället för att köpa ny jord.

8. Levande död ved

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Leta upp en undanskynd plats exempelvis på skolgården eller i närmiljön. Ordna en hög med grova grenar och trädstammar. Låt bark och kvistar vara kvar. Där kan många mossor, lavar, svampar, insekter, spindlar och ibland även större djur trivas. Ett alternativ är att skapa en hög med stenar. Det kan också locka till sig småkryp. Följ vad som händer genom att försiktigt lyfta på grenar och titta under bark och titta efter småkryp. Var dock noga med att inte förstöra barken och lägg tillbaka grenarna så att inte småkrypens hem förstörs.

Använd gärna en lupp eller ett förstoringsglas. Många lavar och insekter kan vara svåra att se med blotta ögat.

Gör gärna en skylt som förklarar vad högen är till för.

Varför? Död ved är livsviktig som mat och bostad för många djur och växter. Idag råder stor brist på död ved i våra skogar och många arter som är beroende av dessa är hotade. Genom att bevara död ved skapas viktiga livsmiljöer och insikt i vedlevande insekters liv.

9. Skapa en naturstig – passar att genomföra hela klassen tillsammans!

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Ordna en naturstig i närnaturen. Undersök vad som finns i området och sätt därefter upp skyltar som berättar något om djur, natur och kultur just där. Bjud in andra klasser, föräldrar eller representanter från kommunen att gå stigen. Tänk på att kommunen eller markägare kan behöva ge tillstånd innan skyltarna sätts upp.

Varför? En naturstig i närområdet ger människor en chans att komma ut i naturen och lära sig mer om växter och djur. Att visa naturens värden kan också vara ett sätt att se till att den skyddas.

Tips! Förmedla budskap längs en naturstig på olika sätt:

- Sätta upp skyltar
- Hänga upp uppdragskort med uppgifter i stil med "titta under en sten" eller "hur många fåglar hör du?"
- Låta eleverna agera guide



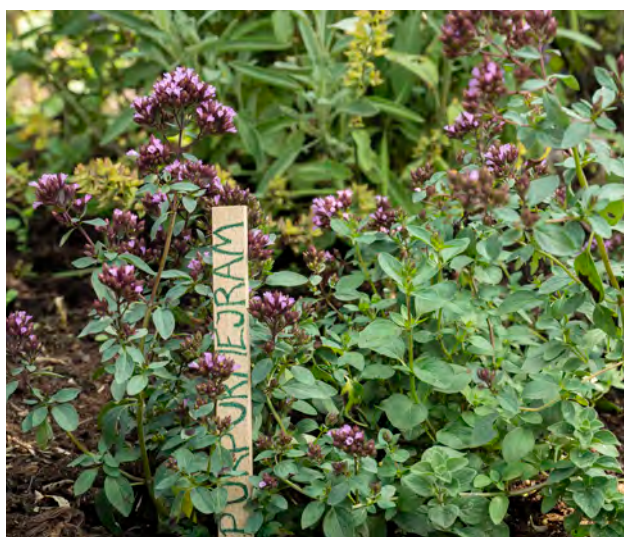
10. Odla en kryddträdgård

VÅR

Människor, fjärilar, humlor och bin brukar gilla doftande kryddväxter. Plantera en kryddhörna med till exempel oregano, timjan, salvia och isop på en varm och solig plats. Det går bra att förgro frön inomhus för att sedan plantera ut på skolgården eller hemma i krukor på en balkong, innergård eller trädgård. Anlägg gärna kryddhörnan så att det går att hålla utkik och undersöka vilka insekter som besöker den. Passa på att dofta och smaka på kryddorna!

Varför? Många fjärilar, humlor och vilda bin minskar både i antal arter och individer. I kryddväxterna finns nektar som insekterna äter samt pollen till deras larver. Blir blomorna pollinerade blir det frön som kan bli nya växter eller mat till fåglar. Kryddväxter brukar också vara ganska enkla att odla.

Tips! Kryddväxter lockar många insekter. Använd en insektshåv och fånga bin och fjärilar och låt eleverna försöka artbestämma dem. Kom ihåg att släppa ut dem igen och att hantera dem väldigt varsamt – framför allt fjärilar! Ta hjälp av Artnycklar på Artdatabankens hemsida.



11. Hjälp grodor på väg

VÅR

Groddjur riskerar sina liv när de ger sig ut på vägarna. Har ni sett en överkörd groda nära skolan? Då kan det behövas en varningsskylt för att skydda grodorna. Om alla ser upp och kör eller cyklar försiktigt så kan fler grodor överleva.



Grodor, paddor och salamandrar är groddjur. Det finns 13 arter groddjur i Sverige och de är alla fridlysta. Ett stort hot mot dem är trafiken. Hjälp groddjuren genom att sätta upp en skylt längs en sträcka där de ofta passerar för att uppmärksamma trafikanter på att ta det försiktigt. Hur vet man var de brukar passera? En överkörd groda kan vara ett tråkigt tecken. Håll utkik på vägar nära vatten, kanske ser ni grodor hoppa eller paddor kravla där. Kom ihåg att kontrollera om ni behöver tillstånd av markägaren eller kommunen för att sätta upp skylten. På naturskyddsforeningen.se finns en färdig grodskylt att skriva ut. Sök på "groddjur" för att hitta spännande skolmaterial som quiz, artmemory och grodans livscykel, där finns också grodskylten.

Varför? På våren förflyttar sig stora mängder groddjur från sina övervintringsplatser till vattensamlingar som dammar, diken och pölar för att para sig och lägga ägg. Ofta behöver de korsa trafikerade vägar för att komma fram. På vissa platser finns grodtunnlar grävda under vägen så att de kan passera säkert utan att bli överkörda, men det är långt ifrån alla groddjur som har möjlighet att använda dem. Groddjuren är ofta i rörelse i skymningen och på kvällen då det är svårt att se dem. På vägen kan det finnas insekter att mumsa på och asfalten kan vara varm och skön att dröja sig kvar på. Dessutom kan vägarna ge fri sikt för groddjuren att spana efter en eventuell partner.

12. Tillverka en fröbomb

VÅR

HÖST

Tillverka egna fröbomber genom att blanda ängsfröer och jord. Rulla eventuellt in blandningen i små paket av lämpliga blad, till exempel lönnlöv. Knyt om med snöre av grässtrån eller nässla. Med ett par handskar är det lätt att tillverka snöre av nässelstammar. Sprid ut fröpaketen i artfattiga områden som på en gräsmatta, i en slänt eller i ett dike. När det regnar och blåser kommer fröna spridas. Återvänd till platsen för att se vad som händer.

Varför? Pollinatörer behöver blommande växter som blommar vid olika tider – från tidig vår till sen höst. Bin behöver få tag på nektar och pollen för att orka flyga och för att få mat åt sina larver. Vi människor är beroende av dessa insekter som pollinerar växter så att vi får äpplen, lingon, blåbär, tomater, päron, körsbär, nötter och mycket annat. Mer än hälften av maten vi äter behöver pollineras.

13. Skylta för naturen

VÅR

SOMMAR

HÖST

Kräv mer natur! Sätt upp små skyltar där ni ser att det saknas natur eller att gräset klipps i onödan. Då kan de som jobbar med att klippa gräs se skyltarna och spara lite gräs och maskrosor eller andra vilda blommor. Mindre jobb och gladare insekter! Ett gammalt träd kan exempelvis få en skylt med informationen "Jag producerar syre åt en hel skolklass varje dag" eller "Jag är hem åt mängder av djur. Så låt mig få stå kvar". Tänk på att sätta upp skyltarna på ett sätt som inte skadar naturen eller någons egendom.

Varför? Nära hälften av alla insektsarter är hotade av utrotning och antalet insekter minskar i snabbare takt än andra djurgrupper. De är en viktig kugge i ekosystemen precis som andra arter. Många växter behöver insekter för att spridas. De är även mat till många andra djur och är också viktiga "städare" i naturen genom att bryta ner döda växter, svampar och djur.

Tips! Agera lokalt! Det finns många olika sätt att påverka i sin närmiljö. Elever har till exempel skrivit brev till politiker, kontaktat lokaltidningen, tillverkat banderoller med budskap, satt upp fågelholkar i hotade områden och skrivit "Här bor familjen (fågelart)".

14. Städa naturen

VÅR

SOMMAR

HÖST

Arrangera en skräpplockardag tillsammans i klassen, på skolan eller med grannar. Använd handskar för att undvika skador. Sortera därefter plast, papper, glas och metall var för sig. Lämna skräpet som samlats in och sorterats till återvinningscentralen. Övrigt som inte går att återvinna, till exempel cigarettfimpar, snusportioner och annat, ska lämnas till förbränning. Skicka gärna med en bild på insamlat skräp till kommunen.

Varför? Många naturområden, inte minst stränder, är väldigt skräpiga och är täckta med plast och andra sopor. Det kan vara skadligt för djur som riskerar att trassla in sig eller äter plastbitar som fyller deras magar. Väldigt många fåglar och havslevande däggdjur har plast i magen. Genom att samla in, sortera och lämna skräp till återvinning förhindrar man att miljön smutsas ned och minskar risken att djur skadas.

Tips! Håll Sverige Rent anordnar skräpplockardagar och skickar ut sopsäckar till skolor som deltar.

15. Bygg en barnkammare till bin

VÅR

SOMMAR

Att ha bin i trädgården är bra på många sätt. De hjälper exempelvis till att pollinera blommorna så att det blir mer frukter och bär. Många vilda bin har svårt att hitta bostäder. Bygg en barnkammare för bin med hjälp av ihåliga pinnar eller vass av olika tjocklek. Kapa stråna eller pinnarna och stoppa dem i en låda eller konservburk. Det är viktigt att ena kortsidan är öppen och den andra tilltäppt så att bina kan krypa in och lägga ägg i rören. Placera boet på ett varmt ställe i lä, men undvik direkt sol. Häng upp eller kila fast det i ett träd. Tänk på att boet ska hänga vågrätt så att det inte regnar in.

Ett annat sätt är att borra många hål i en tjock bräda eller stock. Varje hål ska helst vara 10 cm djupt och 3–10 mm brett. Om ett hål är igenmurat så har ett bi lagt ägg därinne.

Sätt gärna upp en skylt som informerar om bina och deras bihotell.

Varför? De ensamlevande (solitära) bina kan inte själva skapa hål i träd. Naturligt brukar de flytta in i olika skalbaggars larvgångar men eftersom det idag är brist på död ved kan vi hjälpa dem genom att skapa platser åt dem att lägga sina ägg. Av våra cirka 290 olika biarter är nästan 100 mer eller mindre hotade.



16. Skapa en sandbädd för vilda bin

VÅR

SOMMAR

De flesta vilda bin bygger helst boplats i sandblandad jord. Hjälp dem att hitta ett hem genom att skapa en sandbädd.

Gör så här: Välj en solig och vindskyddad plats för sandbädden. Underlaget kan gärna vara väl-dränerat. Finns det redan sandig jord på platsen fungerar den bra att använda. Det går också att köpa sand eller använda sanden i en gammal sandlåda. Köps sand bör det vara sandlådesand (baksand) eller sättsand med upp till 8 mm i partikelstorlek. Sanden kan gärna blandas ut med jord från platsen. Små partiklar i jorden hjälper till att binda sandkornen så att binas gångar inte kollapsar. För vissa arter av bin fungerar det också med ren sand eller grus och det är bra att ha lite variation på jordens sammansättning.

En stor sandbädd är bra, gärna minst två meter lång och 50 centimeter djup. Finns inte den möjligheten går det att skapa mindre sandbäddar i till exempel en slänt eller rymlig blomkruka.

Skötsel: Sandbäddar växer igen efterhand och man kan då rycka upp gräs och annan vegetation med rötterna fläckvis så att det blir en gles växtlighet med öppna sandfläckar.

Tänk på att vilda bin inte flyger långt, så det är bra om sandbädden placeras i anslutning till blommande växter så att bina kan hitta mat i närheten av boplatsen. Plantera gärna några kryddväxter i anslutning till sandbädden, de är torktåliga och älskas av bin.

Exempel på bin som skulle kunna flytta in i sandbädden: smalbin, storblodbin och sandbin som sommarsandbin och sälgsandbin.

Varför? Varför? Idag är det ont om naturliga öppna sandmarker i landskapet. Grävande bin gillar sandiga jordar där honorna kan gräva gångar och hålrum. Där lägger hon sina ägg tillsammans med små matpaket av pollen som larverna kan äta när äggen kläcks.



17. Fixa en fettstubbe

VINTER

Gör en fettstubbe för att underlätta livet för hackspettar och mesar på vintern. Ta en trädstam eller kraftig gren och borra en rad djupa hål i den. Fyll hålen med en blandning av smält fett (margarin, kokosfett eller liknande som blir hårt när det är kallt) och olika fågelfröer. När fettets har stelnat är det dags att hänga upp fettstubben på en passande plats. Smyg fram och kika efter vilka som mum-sar i sig fettets!

Kul fakta: Hackspettens tunga har hullingar för att hålla fast insekter. Tungan är så lång att den ligger ihoprullad inne i hackspettens huvud.

Varför? Fåglar kan ha svårt att hitta mat på vintern. En fettstubbe hjälper dem att få energi så att de klarar den kalla årstiden när det är ont om insekter. I stubben kan det redan bo andra skalbaggar och larver som hackspettar hackar efter och dessutom är död ved en bristvara i naturen. Många talgbollar som köps i affären innehåller palmolja som bidrar till skövling av regnskog.

18. Bygg en mesklocka

VINTER

En mesklocka är smart av flera olika anledningar. Den är lätt att göra, drar inte till sig råttor, är lätt att hänga upp och är snyggare än en talgboll. Dessutom räcker den länge eftersom småfåglarna måste jobba en del för att nå innehållet. Leta rätt på en liten blomkruka, snöre, pinne (längre än krukan), fett (margarin, kokosfett eller liknande som blir hårt när det är kallt), frön (fågelfrön, krossade nötter eller brödsmlur).

Smält fettets i en kastrull och blanda i fröblandningen. Knyt snöret runt pinnen och trä snöret genom krukan med pinnen som stopp. Fåglarna kommer hänga på pinnen och picka i sig maten. Håll i blandningen i krukan. Se till att ha en plåt under eftersom lite av fettets rinner ut genom hålet. Ställ den utomhus att stelna. Häng upp mesklockan utanför ett klassrumsfönster eller på en annan plats där det går att se vilka fåglar som besöker den. Tänk på att inte sätta mesklockan mitt i söderläge då fettets lätt smälter.

Varför? Stannfåglarna, det vill säga de fåglar som stannar i Sverige hela året, kan ha svårt att hitta tillräckligt med mat på vintern särskilt när det är kallt längre tid. Många talgbollar som köps i affären innehåller palmolja som bidrar till skövling av regnskog.



19. Fixa fågelmatning

VÅR

VINTER

Vintertid har många småfåglar svårt att hitta mat. Hjälp dem genom att bygga eller sätta upp en fröautomat där de inte trampar i maten. Fågelbord är olämpligt eftersom det ökar risken för smittor mellan fåglarna. Favoritfödan för de flesta småfåglar är solrosfrön, hampafrön, osaltade jordnötter och talgbollar. Det är enkelt att göra egen fågelmat, till exempel smälta olika slags fett och röra i havregryn (se mesklocka här ovan).

Varför? Många fåglar äter lite av varje. Det viktiga är att de får i sig mycket energi, särskilt när det är kallt. Därför föredrar många fröätande fåglar riktigt feta frön som solros- och hampfrö. Köper man ekologiskt gynnas dessutom fåglarna där maten odlas.

20. Snickra en hasselmusholk

HÖST

Hasselmusen är en av de sötaste gäster man kan få i en holk. Den blir ca 7 cm lång plus en lika lång svans. Om sommaren bygger de sina bon av gräs men om vintern uppskattar de holkar där de kan ligga i dvala från oktober till april–maj. Bygg holken av obehandlat trä med ett ingångshål på minst 32 mm. Sätt upp holken på 1–4 meters höjd i buskar eller småträd. Vänd holkens framsida med ingångshålet inåt, så nära stammen som möjligt. Gör gärna taket lyftbart så att det går att se efter om någon har flyttat in.

Varför? Hasselmusen är fridlyst och finns i södra Sverige upp till Närke. I Skåne minskar antalet kraftigt, varför är oklart. Den bygger bo i buskage, oftast i skogen, och går i ide 6–7 månader på vintern.

21. Fixa en fladdermusholk

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Hjälp fladdermöss genom att bygga en holk. Använd obehandlat virke så att fladdermössen får grepp på väggarna på insidan. Sätt helst holken 3–4 meter upp, där inte solen står på hela dagarna, inga lampor lyser på nätterna och där det är fri inflygning till hålet.

Sätt gärna upp en skylt som berättar om fladdermöss och deras bostäder.

Fakta: Det finns 19 arter fladdermöss i Sverige varav 12 är rödlistade och mer eller mindre hotade. Alla fladdermöss är fridlysta. Fladdermöss är de enda däggdjur som kan flyga aktivt. På en enda natt kan en fladdermus sätta i sig över 2000 insekter och de äter mycket mygg! Fladdermöss är nyfikna varelser, men de anfaller inte – så var inte rädd. Inga svenska fladdermöss suger blod.

Varför? Många fladdermöss har svårt att hitta bostäder eftersom gamla ihåliga träd har blivit ovanliga och allt fler byggnader får belysning, vilket fladdermöss undviker.

22. Bygg fågelholkar

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Hjälp fåglar genom att placera ut en passande holk. Tänk på att det finns många olika sorters fågelholkar. Flera av de fågelarter som behöver hjälp har lite speciella krav på sina bostäder och miljöerna som de sätts upp i. Mått, ritningar och tips på hur man kan bygga för olika arter finns på natur-skyddsforeningen.se. Sök på "fågelholk".

Varför? Många fåglar lider av bostadsbrist. Det finns för få gamla ihåliga träd i våra skogar, parker och trädgårdar.



23. Bygg en ekorrholk

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Ekorrs holkar liknar en fågelholk fast med ett 6 cm brett ingångshål på sidan istället och med ett nät med en maskstorlek på ca 1 cm i botten, för att öka ventilationen. Holken bör placeras på flera meters höjd i ett träd som står intill andra träd, så att ekorren kan ta sig därifrån utan att behöva gå ner på marken. Det brukar rekommenderas att en ekorrholk har två ingångar.

Varför? På platser med intensivt skogsbruk har ekorrar svårt att hitta bra boplatser. Hjälp dem genom att bygga och sätta upp en ekorrholk.

24. Fixa en restaurang för fjärilar

VÅR

SOMMAR

HÖST

Tidigt på våren kan det vara ont om nektar. Sätt upp en foderautomat för att hjälpa fjärilarna och få dessutom möjlighet att studera dem närmare! Det behövs en glasburk med lock eller flaska med stor öppning, snöre, bomull och sockerlag (lika delar socker och vatten).

Gör ett hål i locket och ta tre långa snören. Varje snöre knyts runt burkens hals. Vänd upp och ner på burken och knyt ihop snörena parvis vid burkens bottenkant. Knyt ihop alla snören i en knut vid mitten på burkens botten. Skruva av locket och fyll på med sockerlag. Tryck in en bomullstuss genom hålet i locket så att det är lite bomull på varje sida av locket. Sätt på locket och häng burken upp och ner på en solig och vindsyddad plats.

Varför? Fjärilar kan behöva hjälp med att hitta mat. Framför allt om det är ont om blommor i närheten. Det blir också ett utmärkt tillfälle att studera fjärilarna på nära håll.

Tips! Måla och dekorera burken. Kom ihåg att göra detta innan burken fylls med sockerlag. Gör snörena extra finna genom att knyta mackramé eller virka en spets.



25. Skapa en buffé åt pollinatörer

SOMMAR

HÖST

En restaurang åt pollinatörer gör både människor, fjärilar och bin glada. Restaurangen är egentligen en rabatt med utvalda växter som ger rikligt med pollen och nektar från tidig vår till sen sommar. Välj ut en solig vindskyddad plats, gärna med ett plank eller en husvägg i bakgrunden och gärna i närheten av annan växtlighet. Ett alternativ är att undersöka närområdet efter lämplig plats. Hör med kommunen om det går att använda en del av ett grönområde eller fråga om det går att anlägga rabatten på en innergård eller i en trädgård.

Välj växter som antingen blommar länge eller olika växter som blommar vid olika tider på året. Plantera höga fleråriga växter längst bak i rabatten som blommar i slutet av sommaren. I mitten av rabatten passar växter som blommar både mitt under sommaren och på sensommaren och längst fram planteras kryddväxter och låga växter som blommar från tidig vår till sensommar.

Varför? På grund av förändringar i jord- och skogsbruk, med färre blommande växter, minskar många pollinatörer i antal. Flera insekter är knutna till specifika växtarter och klarar sig inte utan dessa. Ungefär var femte fjärilsart och en ännu större andel av våra vilda bin är mer eller mindre hotade i Sverige.

Tips! Läs mer om fjärilar i ditt läns fälthandbok om fjärilar som Länsstyrelserna lämnar ut gratis.

26. Bygg en vinterbostad åt fjärilar

SOMMAR

HÖST

Fjärilar behöver platser att övervintra. Det kan vara i en fågelholk, en jordkällare med öppna springor eller något annat utrymme som fjärilarna kan ta sig in i och som varken är för varmt eller för kallt. Fjärilarna behöver kyla för att vila och inte vakna mitt i vintern. Dagfjärilarna kan hjälpas genom att bygga en vinterbostad åt dem. Det kan dels vara en fågelholk, men också en hög med grenar, ris, trädstammar och död ved. Gärna under visst skydd från regn och snö.

Varför? Många fjärilar övervintrar som ägg, larver eller puppor. En del övervintrar som vuxna fjärilar såsom några av våra vanligaste dagfjärilar: citronfjäril, nässeljäril och sorgmantel. Dessa behöver hitta skrymslen att gömma sig i under vintern, som till exempel ouppvärmade byggnader eller håligheter. Om det är för varmt störs deras vinterdvala och de slösar energi som de behöver till våren.

27. Bygg faunadepåer

VÅR

SOMMAR

HÖST

Död ved är livsviktig som mat och bostad för många djur, svampar och växter. Idag råder akut brist på död ved. Hjälp till genom att skapa en så kallad faunadepå. Lägg grova trädstammar i en hög, gärna på en solig och varm plats. En hög i skugga är inte heller fel eftersom soliga och skuggiga platser drar till sig olika arter. Välj olika trädslag och olika tjocklek för att locka så många arter som möjligt. Sätt gärna upp en informationsskylt för att berätta om vilken nytta stockarna gör.

Varför? Med dagens skogsbruk minskar död ved på många håll i skogen. Trädgårdar, parker och jordbruksmarker städas mer och är mer enhetliga än förr. Många vedlevande skalbaggar och andra småkryp liksom många svamparter är hotade och behöver tillgång till död ved.



28. Kratta alger – för de som bor vid havet

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Gör en insats för havet, fiskarna och många andra vattenlevande arter genom att samla in och ta upp fintrådiga, flytande alger från vattnet. Använd en vanlig kratta eller räfsa. Observera att du inte ska röra sjögräs och alger som sitter fast i botten.

Det är viktigt att de insamlade algerna lyfts långt upp på land och tas omhand så att inte näringen som finns lagrad i algerna läcker ut i vattnet igen. Det är inte tillåtet att bara lämna de skördade algerna i en hög på land. Algmassan kan användas som jordförbättringsmedel för blomrabatter och gräsmattor. De kan dock innehålla mycket tungmetaller och bör därför inte läggas på grödor som ska ätas. Alternativt kan kommunen kontaktas för att höra efter om de kan ta hand om de skördade algerna.

Tänk på! Markägare och vattenrättsinnehavare måste ge tillåtelse innan alger samlas in. Det behövs inget tillstånd från Länsstyrelsen för att skörda alger som ska användas som jordförbättringsmedel. Fastsittande tång och andra fleråriga vattenväxter ska inte skördas. De vittnar om ett friskt havsekosystem och är viktiga livsmiljöer för fiskyngel och många andra djur. Se upp så att inte ålgräs skadas. Det är en livsviktig barnkammare för fiskar.

Varför? Genom att ta bort fintrådiga, flytande alger från grunda vikar förbättras uppväxtförhållandena för fisk och andra vattenorganismer. Alger som tas upp från havet tar också med sig inbunden näring. När mängden fosfor och kväve minskar i vattnet minskar risken för övergödning och algbloomning. Stranden blir även mer inbjudande för bad och friluftsliv.



29. Anlägg en damm – större projekt

VÅR

SOMMAR

HÖST

Allt liv behöver vatten. Att anlägga en damm eller ett småvatten är en viktig insats för den biologiska mångfalden. En damm lockar till sig grodor, salamandrar, trollsländor, skräddare, ryggsimmare, dykarbaggar och många andra djurarter. Normalt behöver man inte föra dit djuren, de finns i närheten och kommer av sig själva om förhållandena är de rätta.

Varför? Små vattensamlingar har minskat i antal när marker dikas ur. Många arter är beroende av vatten för att överleva. Vissa lever hela sina liv i vattnet, andra kommer dit för att dricka, bada eller lägga sina ägg



30. Bli fauna- eller floraväktare

VÅR

SOMMAR

HÖST

VINTER

Bli floraväktare åt Svenska Botaniska Föreningen och faunaväktare åt Artdatabanken. Det finns en lång rad arter som anses viktiga att hålla lite extra koll på. Till exempel för att de minskar kraftigt i antal eller för att de påverkas av klimatförändringar. Genom att hjälpa till att leta efter dessa arter får forskarna bättre kunskap om hur det går för dem och vad som behöver göras för att de ska klara sig.

Läs mer på Artdatabankens och Svenska Botaniska Föreningens hemsidor.

Varför? Om många hjälps åt att rapportera var växter och djur finns (och var de inte finns) kan kunskapen användas för att skydda arter och miljö. Det kan också vara både roligt och lärorikt att ta ansvar för specifika arter.



Extra! Ett år med en gren

Knyt garnstumpar eller snören i olika färger runt grenar av olika arter buskar och träd på skolgården eller i närmiljön. Följ sedan knopparnas och bladens utveckling under året och anteckna när bladen syntes, när de var fullt utslagna, om det kom några blommor eller bär och försök lista ut vad det är för växt genom att titta på bladen och knopparna. Ta bort snöret när det gått ett år. Låt eleverna skapa en årsbok över utvecklingen.

Varför? Att följa en växt under ett år ger en bra förståelse för hur växter fungerar och hur de hanterar årstiderna med olika mycket solljus och temperaturskiftningar.



Till pedagoger

Åk F–6

Aktiviteterna går bra att genomföra som enskild aktivitet under en eller ett par lektioner, eller under fritidstid.

Som enskild aktivitet: Låt klassen gemensamt rösta fram en aktivitet de vill genomföra och arbeta sedan tillsammans med att planera och genomföra aktiviteten.

Som tema/projekt: Välj ut ett par aktiviteter som passar er skolgård, närmiljö eller hemmiljö. Dela in klassen i mindre grupper, tre elever brukar vara lagom. Låt grupperna vara med och välja, planera och genomföra en aktivitet. De bör kunna svara på nedanstående frågor innan de startar:

- Vad ska ni göra?
- Varför?
- På vilken plats?
- Vad behöver ni för material?
- Vad händer sen?

Dokumentera: Ett bra sätt för eleverna att dokumentera arbetet är att låta dem fota under arbetets gång. När aktiviteten är genomförd får de reflektera över arbetet utifrån sina foton.

Redovisa: Låt eleverna redovisa sina hjälpsatser i en gemensam utställning eller inför klassen. Fler förslag till dokumentation och redovisning av arbetet finns under Förslag till redovisning/dokumentation nedan.

Åk 4–9, Gy

Aktiviteterna passar både för arbete i projektform eller inom ramarna för No, So och Slöjdundervisningen. Dela in eleverna i grupper om två till tre elever. Låt gruppen enas om en eller flera insatser de vill genomföra.

Genomför en demokratisk process där klassen kommer överens om följande:

- Hur lång tid eleverna behöver på sig för att genomföra sin/sina insatser.
- Hur arbetet ska redovisas. Eleverna har i regel många spännande idéer men om det går trögt kan de få hjälp på traven. Förslag till dokumentation och redovisning finns nedan.
- Hur arbetet ska dokumenteras. Koppla dokumentationen till redovisningen.

Tips! Diskutera vilka globala mål som kan kopplas till de aktiviteter som eleverna väljer.



Förslag till redovisning/dokumentation – anpassa efter ålder och grupp

- **Visa upp!** Om aktiviteterna genomförs i närområdet kan arbetet avslutas med att klassen bjuder in en annan klass, exempelvis fadderklass, eller föräldrar till en rundvandring där eleverna visar och berättar om sina insatser genom att agera experter. Låt några elever agera guider och följa med gästerna runt. Kul sätt för eleverna att redovisa sitt arbete samtidigt som de sprider naturtips.
- **Utställning!** Skapa en utställning där eleverna i text och bild visar upp sin insatser. Ställ ut i matsalen, skolbiblioteket, kommunbiblioteket eller på annan lämplig plats.
- **Skylta!** Låt elevgrupperna skapa skyltar där de förklarar vad de gjort och varför det är viktigt. Kanske med en uppmaning som "Smyg tyst, här sover kanske en igelkott" eller "Det är inte oklippt, det är en äng som ger hem och mat åt hundratals pollinerare!"
- **Instruktionsfilm!** Låt eleverna dokumentera genom att filma sitt arbete i flera steg: Förberedelse, Genomförande och Resultat. Dokumentationen sätts sedan ihop till en enkel instruktionsfilm. Visa filmerna för varandra och sprid i lämpliga kanaler.
- **Tipsrunda!** Gör en tipsrunda med en bild och en fråga kopplad till genomförd aktivitet. Lägg gärna till någon "fun fact" kopplad till djuret eller växten under frågan.
- **Quiz!** Skapa ett quiz och sprid i lämplig kanal för andra att använda.
- **Redovisa!** Samla insatserna i en bildpresentation med kort beskrivande text. Besök andra klasser för att inspirera och berätta om klassens arbete.
- **Sprid!** Sprid information om aktiviteterna till exempelvis Miljöförvaltningen eller Tekniska kontoret.
- **Karta!** Skapa en gemensam karta över området där insatser genomförts och markera dem på kartan. Återkom till platserna efter en tid och observera vad som hänt.
- **Utvärdera!** Vilka lärdomar har eleverna fått med sig? Vad blev bra/mindre bra och varför? Hur har aktiviteterna hjälpt växt- och djurlivet?

